

Socijalna kompetentnost – jedna od ključnih kompetencija

UDK 159.942(371.26)

Stručni članak

Primljeno: 9.11.2009.

Marina Markuš¹, prof. psihologije

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb
pisacro.marina@yahoo.com

Sažetak

Socijalna kompetentnost složeni je konstrukt koji se odnosi na djelotvorno funkcioniranje pojedinca u socijalnom kontekstu uz istovremeno uspješno postizanje osobnih ciljeva. U suvremenom društvu sve više dolazi do izražaja važnost uspješne interakcije s drugima i uspostave kvalitetnih profesionalnih i osobnih odnosa. Stoga je prilikom pokušaja definiranja temeljnih kompetencija koje je potrebno razvijati tijekom obaveznog obrazovanja, socijalna kompetentnost prepoznata kao jedna od ključnih. U ovom radu naglašava se važnost socijalne kompetentnosti kao jednog od ciljeva odgoja i obrazovanja s osobitim naglaskom na zastupljenosti socijalnog i emocionalnog razvoja učenika u okviru nacionalnog kurikulumu. Osim smjernica na nacionalnoj razini sve je veća potreba za razvojem programa socijalnog i emocionalnog učenja koji se integriraju u školske kurikulume. U radu su prikazana dva takva programa SEL (Social and Emotional Learning) i PATHS (Promoting Alternative Thinking Strategies).

Ključne riječi: ključne kompetencije, kurikulum, PATHS, SEL, socijalna kompetentnost.

¹ Autorica je završila studij psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radi kao stručna suradnica na provedbi i organizaciji PISA projekta. Trenutni interesi vezani su joj uz psihologiju obrazovanja, vrednovanje obrazovnih postignuća te utjecaj psihosocijalnih faktora na obrazovna postignuća učenika.

Kako bi se što uspješnije nosio sa zahtjevima današnjeg društva, od pojedinca se očekuje usvajanje i razvijanje velikog broja različitih kompetencija koje mu omogućavaju brzo prilagođavanje novim društvenim i profesionalnim zahtjevima. Brzi razvoj tehnologije, globalizacijski procesi, razvoj ekonomije utemeljene na znanju, postavljaju zahtjeve za razvojem onih kompetencija kod pojedinaca koje će im osigurati individualni uspjeh, ali i pridonijeti uspjehu društva u cjelini. Svakako da ključnu ulogu u tom procesu razvoja kompetencija ima obrazovanje. Stoga ne čudi činjenica da je tijekom posljednjih dvaju desetljeća porasla potreba i interes za znanstvenim istraživanjem kompetencija upravo u području obrazovanja.

S obzirom na kompleksnost situacija s kojima se pojedinci susreću, gotovo je nemoguće definirati sve kompetencije koje bi pojedinac trebao posjedovati. Osim toga, nemaju sve kompetencije jednaku važnost za uspješno savladavanje različitih profesionalnih i društvenih zahtjeva stavljenih pred pojedinca. Stoga je razumljiva sve veća potreba za definiranjem temeljnih, odnosno ključnih kompetencija koje bi putem obrazovanja trebalo poučavati i razvijati kod svih članova društva. Potrebu za definiranjem ključnih kompetencija prve su pokazale razvijene zemlje (članice Europske unije i OECD-a) koje su prepoznale važnost definiranja kompetencija koje bi vrijedile na internacionalnoj razini te koje bi bile dovoljno općenite da se mogu primijeniti u različitim socijalnim i kulturnim kontekstima. Stoga je Europska komisija 2001. godine osnovala Radnu grupu B za temeljne kompetencije s ciljem izrade konceptualnog okvira za identifikaciju temeljnih kompetencija. Prema definiciji Europske komisije „temeljne kompetencije predstavljaju paket transfernoga, multifunkcionalnog znanja, vještina i stavova koje trebaju imati svi pojedinci za svoje samoostvarenje i razvoj, uključenost u društveni život i zaposlivost. One trebaju biti razvijane tijekom obveznog obrazovanja ili usavršavanja i trebaju biti osnovom za daljnje učenje kao dio cjeloživotnog učenja“ (*European Commission, 2003b:11*; prema Baranović i sur. 2006.). Prema tom referentnom okviru, identificirano je osam područja temeljnih kompetencija:

- komuniciranje na materinskom jeziku
- komuniciranje na stranim jezicima
- matematičke, prirodoslovne i znanstveno-tehnološke kompetencije
- informacijsko-komunikacijske kompetencije
- sposobnost učenja (cjeloživotno učenje)
- interpersonalne, građanske, međukulturalne i socijalne kompetencije
- poduzetničke kompetencije
- kulturalna ekspresija

Ovaj konceptualni okvir s vremenom je dobio status europskog referentnog okvira za integriranje temeljnih kompetencija u nacionalne kurikulume i zemlje Europ-

ske unije oslanjaju se upravo na njega prilikom planiranja i izrade svojih nacionalnih kurikuluma. Dakle, navedene kompetencije svakom su pojedincu potrebne za rad i život u suvremenom društvu te ih je stoga potrebno definirati kao obrazovne ishode u okviru nacionalnih kurikuluma.

Drugi, također značajan pokušaj definiranja ključnih kompetencija jest OECD-ov projekt DeSeCo (The Definition and Selection of Competencies) koji je pokrenut 1997. godine s ciljem razvoja čvrstog konceptualnog okvira koji bi omogućio identifikaciju ključnih kompetencija. Prema konceptualnom okviru DeSeCo projekta ključne se kompetencije dijele u 3 opće kategorije:

- Interaktivno korištenje različitim kognitivnim, sociokulturalnim i fizičkim alatima – (jezik, simboli, znanje, informacije, tehnologija...) Ovladavanje ovim alatima nužno je za uspješnu interakciju s okolinom kao i postizanje različitih osobnih i društvenih ciljeva. Ovu skupinu kompetencija možemo poistovjetiti s pojmom pismenosti koji se sve češće proučava u obrazovnim istraživanjima poput PISA-e (Programme for International Student Assessment), PIRLS-a (Progress in International Reading Literacy Study), ICILS-a (International Computer and Information Literacy Study).
- Autonomno djelovanje - pojedinac koji djeluje autonomno sposoban je preuzeti odgovornost za upravljanje vlastitim životom u širem socijalnom kontekstu. Dakle, sposoban je razumjeti kontekst u kojem živi i pri tome graditi vlastiti identitet, postavljati ciljeve, granice i ostvarivati vlastite potrebe.
- Socijalna interakcija u heterogenim skupinama – odnosi se na sposobnost pojedinca da surađuje s drugima i dobro upravlja međuljudskim odnosima zbog osobne dobrobiti ali i zbog uspostavljanja novih oblika suradnje. Ova kompetencija u velikom stupnju dijeli zajednička obilježja s tzv. „socijalnim kompetencijama“, „socijalnim vještinama“ ili „mekim vještinama“ (soft skills) (The Definition and Selection of Key Competencies, 2001.).

Iz navedenih je podjela vidljivo da i DeSeCo projekt i Europski referentni okvir ključnih kompetencija, bez obzira na razlike u terminologiji, socijalnu kompetentnost uvrštavaju na popis temeljnih kompetencija važnih za uspješan život i rad u suvremenom društvu. No, što se zapravo podrazumijeva pod pojmom socijalne kompetentnosti?

Pojam socijalne kompetentnosti

Socijalna kompetentnost razvojni je konstrukt koji svoje korijene nalazi u razvojnoj psihologiji (Zwaans, Dam i Volman, 2006.). Odrastajući u socijalnoj okolini, dijete se susreće sa sve složenijim razvojnim zadacima i kao odgovor na te zahtjeve, ono razvija sve složenije oblike socijalnog ponašanja. Stoga socijalnu kompetentnost

možemo smatrati ishodom normalnog razvojnog puta djece. Goleman (1995) smatra da je socijalna kompetentnost dio emocionalne inteligencije, a obuhvaća znanje i promišljanje o vlastitim osjećajima pri donošenju dobrih odluka u životu. No osim upravljanja vlastitim osjećajima, ona se odnosi i na dobro slaganje s drugima, sposobnost uvjeravanja i vođenja drugih, sposobnost nenasilnog rješavanja sukoba. Često se socijalna kompetentnost poistovjećuje sa socijalnim vještinama, no iako dijele neka zajednička obilježja, potrebno ih je razlikovati. Naime, vještine obuhvaćaju specifična ponašanja pojedinaca (npr. tolerantnost, nenasilno rješavanje sukoba, konstruktivnu komunikaciju...) dok kompetencija određuje način na koji pojedinac koristi vještine u socijalnoj okolini. Možemo reći da je pojedinac socijalno kompetentan ukoliko na prikladan način koristi socijalne vještine i istovremeno uspješno postiže ključne osobne ciljeve. Mužić (2008) smatra da socijalna kompetentnost podrazumijeva socijalnu spretnost, prilagođeno ponašanje i socijalnu prihvaćenost, pri čemu su ti elementi često međusobno isprepleteni i ovisni jedan o drugome pa ih je teško strogo razlikovati.

U skladu s već spomenutim DeSeCo-*vim* poimanjem ključnih kompetencija, socijalna kompetentnost u velikoj mjeri dijeli zajednička obilježja s kategorijom *Interakcija u heterogenim skupinama*. Stoga se i prilikom pokušaja raščlambe socijalne kompetentnosti na konkretnije kompetencije možemo poslužiti podjelom prema kojoj se *Interakcija u heterogenim skupinama* odnosi na:

- Sposobnost izgradnje dobrog odnosa s drugim ljudima - izgrađivanje i održavanje dobrih odnosa s ljudima oko sebe podrazumijeva da je pojedinac sposoban uvažavati i cijeniti uvjerenje, vrijednosti i kulturnu različitost drugih ljudi. Za to mu je potrebna razvijena *empatija*, odnosno sposobnost identificiranja s drugom osobom i sagledavanja situacije s njezinog gledišta. Na taj način pojedinac uviđa prednost različitih mišljenja i uvjerenja i uvažava ih prilikom interakcije i suradnje s drugima. Osim empatije, za izgradnju odnosa s drugim ljudima svakako je nužno i *učinkovito upravljanje emocijama*, odnosno sposobnost tumačenja vlastitih i tuđih emocionalnih i motivacijskih stanja.
- Sposobnost suradnje – za ostvarenje mnogih zadataka i ciljeva pojedinac se mora osloniti na pomoć drugih. Pri tome mora biti sposoban uskladiti vlastite ciljeve i prioritete s ciljevima i zahtjevima skupine. Stoga se pod ovom kompetencijom podrazumijeva: *sposobnost iznošenja vlastitih i slušanja tuđih ideja; razumijevanje dinamike debate i poštivanje dnevnog reda; sposobnost sklapanja taktičnih i održivih saveza; sposobnost pregovaranja; sposobnost donošenja odluka koje vode računa o različitim stajalištima.*
- Sposobnost upravljanja sukobima i njihovog rješavanja – sukobi su nezaobilazni dio međuljudskih odnosa, a nastaju zbog različitih ciljeva, vrijednosti, in-

teresa različitih pojedinaca. Za uspješno upravljanje i rješavanje sukoba pojedinac mora biti sposoban: *analizirati sporna pitanja i interese, uzroke sukoba i različita mišljenja; prepoznati područja neslaganja i slaganja; preformulirati problem; odrediti prioritete potrebe i ciljeve.* (The Definition and Selection of Key Competencies, 2001.).

Bez obzira na razlike među autorima i konceptualnim okvirima, možemo zaključiti da je socijalna kompetentnost složeni konstrukt koji se sastoji od više specifičnih elemenata, odnosno kompetencija. Iako se u literaturi navodi različit broj i različite definicije tih specifičnih vještina, važan zaključak je da se one mogu naučiti, odnosno da je socijalnu kompetentnost moguće i nužno razvijati u okviru obrazovanja.

Socijalna kompetentnost kao jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja

S obzirom na već spomenutu važnost socijalne kompetentnosti za uspješno sudjelovanje i funkcioniranje u društvu, postavlja se pitanje je li ta važnost prepoznata i prilikom formiranja obrazovne politike, odnosno prilikom planiranja i razvijanja nacionalnog kurikulumu? Potiče li se i na koji način razvoj socijalnih kompetencija u našim školama? Kakva su iskustva drugih zemalja u razvijanju socijalnih kompetencija u okviru njihovih obrazovnih sustava?

Unatrag tri godine svjedoci smo sustavnog rada na izradi hrvatskog nacionalnog kurikulumu koji bi trebao definirati ciljeve obrazovanja i dati opće smjernice za programiranje nastave u školama (Strategija za izradbu i razvoj nacionalnoga kurikulumu, 2007.). Jedna od osnovnih smjernica u razvoju nacionalnog kurikulumu trebao bi biti kompetencijski pristup obrazovanju. Dakle, trebalo bi se krenuti od pitanja koja su to znanja važna za život i razvoj učenika i društva te kako osposobiti učenike za upotrebu tih znanja u svakodnevnom životu. Za razliku od tradicionalnog, predmetnog kurikulumu koji je detaljno određivao sadržaje koji su se poučavali u okviru pojedinih predmeta, u novom bi nacionalnom kurikulumu naglasak trebalo staviti na razvoj kompetencija potrebnih za život i rad u suvremenom društvu kao i na evaluaciju usvojenosti i razvijenosti tih kompetencija tijekom obrazovanja. Dakle obrazovni bi ciljevi trebali biti definirani u obliku obrazovnih ishoda odnosno kompetencija koje su jasno formilirane kao očekivana ponašanja koja bi učenici trebali usvojiti u određenim fazama obrazovanja. Jasno je da tu postoji još mnogo otvorenih pitanja o tome koje su kompetencije najvažnije; trebaju li se one poučavati kao zasebni predmeti ili biti integrirane u druge predmete; kojim nastavnim metodama razvijati ključne kometencije; kako ih vrednovati...? Usprkos tome, na globalnoj razini postoji trend prema izradi kurikulumu temeljenog na ključnim kompetencijama. Već smo spomenuli kako se većina zemalja članica Europske unije prilikom razvijanja

svojih nacionalnih kurikuluma i definiranja obrazovnih ciljeva oslanja na Europski referentni okvir ključnih kompetencija koji socijalnu kompetentnost prepoznaje kao jednu od temeljnih kompetencija, a time i jednim od važnih obrazovnih ciljeva. S obzirom na težnju Hrvatske za ulaskom u Europsku uniju, jasno je da će razvoj hrvatskog obrazovnog sustava težiti prema usklađivanju sa spomenutim razvojnim trendovima i prilagođavanju europskom obrazovnom kontekstu.

Mnogi naši obrazovni stručnjaci (npr. Previšić) u skladu s time naglašavaju važnost humanističkog kurikuluma orijentiranog na učenika i prepoznaju opasnost nedostatnog razvoja socijalnih kompetencija u školi. Pretjerana kognitivna uloga škole slabi njenu odgojnu funkciju i duhovnu nadogradnju što je svakako pogubno za zdrav i prosocijalni razvoj djece i mladih (Previšić, 2007. str. 23.). Nadalje, Previšić (2007.) smatra kako bi jedan od zahtjeva prilikom strukturiranja kurikuluma svakako trebalo biti i prosocijalno samopotvrđivanje učenika. Dakle, suvremena bi škola sve više trebala biti odgojno – socijalna zajednica koja bi u okviru svoje odgojne funkcije veći naglasak stavljala na socijalni aspekt odgoja.

S ciljem dobivanja barem djelomičnog uvida u zastupljenost razvoja socijalne kompetentnosti u našim školama, možemo se poslužiti empirijskim podacima istraživanja koje su proveli Baranović i sur. (2006.). Naime, oni su željeli ispitati zastupljenost određenih područja razvoja učenika u nacionalnom kurikulumu u Hrvatskoj. Pri tome su od nastavnika tražili da na ljestvici od 1 – 5 procijene kolika se pažnja u okviru nastavnog programa njihova predmeta pridaje sljedećim područjima razvoja učenika: *spoznajno – kognitivno područje; tjelesno – motorno područje; **socijalno područje; emocionalno područje; motivacijsko područje; estetsko područje; moralno – etičko područje; praktično – tehničko područje.*** Rezultati su pokazali da se najveća pažnja pridaje spoznajno – kognitivnom području (s prosječnom ocjenom $M = 3.56$), a zatim motivacijskom području ($M = 3.39$). Socijalno i emocionalno područje nalazili su se na petom i šestom mjestu s prosječnom ocjenom od $M = 3.2$ i $M = 3.17$. Najmanja pažnja pridaje se praktično – tehničkom području ($M = 2.55$). Osim prosječne zastupljenosti navedenih područja u nastavnom programu, ispitivalo se i mišljenje nastavnika o zastupljenosti pojedinog područja u nastavnom programu njihovog predmeta. Pokazalo se da su socijalno i emocionalno područje najzastupljeniji u nastavi vjeronauka, zatim hrvatskog jezika te tjelesne i zdravstvene kulture. Najmanja zastupljenost ovih područja primijećena je u području tehničkog odgoja te prirodoslovne skupine predmeta (biologija, kemija, matematika, fizika). Očito da postoji potreba za povećanjem zastupljenosti socijalnog i emocionalnog područja u sadašnjim programima, osobito u skupini društvenih i umjetničkih predmeta te jezika, uključujući i mogućnost njihova povezivanja i integriranja na zajedničkim temama (Baranović, Baranović i sur. 2006.).

Razvijanje socijalne kompetentnosti u razrednom okruženju

Nakon navođenja brojnih dokaza o važnosti socijalne kompetentnosti, postavlja se pitanje na koji način učitelji i nastavnici u svom svakodnevnom radu mogu doprinijeti socijalnom razvoju svojih učenika? Kao prvo, važno je naglasiti da se razvoj socijalne kompetentnosti ne može promatrati kao izolirana aktivnost ili zasebna lekcija koju učenici trebaju usvojiti. To je proces koji se odvija postepeno i sastavni je dio gotovo svake aktivnosti koja se odvija u školskom okruženju.

Fizički izgled obrazovne okoline jedan je od osnovnih koraka u kreiranju poticajne okoline za učenje socijalnih vještina. Raspored klupa i stolaca koji omogućava rad u malim grupama, uređenje malih centara unutar razreda (mala knjižnica, kutak za odmor, kutak za igru...), sve su to elementi koji djeci olakšavaju pozitivnu interakciju i potiču razvoj interpersonalnih vještina. Uređenje obrazovne okoline prilagođava se dobi učenika i cilju, odnosno vrsti socijalnih vještina čiji se razvoj želi potaknuti. Han i Kemple (2006) navode kako je uređenje obrazovne okoline osobito važno u ranijem djetinjstvu kada se podjelom učenika u manje skupine može bolje upravljati procesom interakcije i stvoriti optimalne uvjete za razvoj željenih vještina.

Važnu ulogu imaju i **osobine učitelja** odnosno nastavnika te njegov odnos prema učenicima i drugim ljudima. Budući da se veliki dio učenja odvija po modelu, važno je da učitelj svojim ponašanjem pruža primjer učenicima kako razvijati dobre međuljudske odnose. Ukoliko učitelj potiče na suradnju i nenasilno rješavanje sukoba, definira jasna pravila ponašanja, poštuje jedinstvenost i različitost svojih učenika, potiče pozitivne međuljudske odnose, on na indirektan način potiče razvoj pozitivnih modela socijalnog ophođenja. Svakodnevne socijalne situacije i interakcije unutar razreda također mogu poslužiti za demonstraciju i uvježbavanje vještina iz domene socijalne kompetentnosti tako da se učenici tijekom školovanja mogu pripremiti na složene međuljudske odnose i situacije koje će ih čekati u životu. Na primjer, učitelj može posredovati u rješavanju sukoba između dvojice učenika dajući im verbalne upute i ukazujući na moguća rješenja. Isto tako on može pomoći učenicima definirati i razumjeti njihove emocije razgovorom o značenju i primjerenosti određenog ponašanja ili emocije. Općenito, razred u kojem prevladava autoritativni stil rukovođenja i u kojem se umjesto kazni koriste korigirajuće povratne informacije, dobra je sredina za razvoj socijalnih kompetencija (Gettinger, 2003.).

Osim toga, često se koriste unaprijed osmišljene i **planirane aktivnosti** poput grupne rasprave, igranja uloga ili situacija iz svakodnevnog života koje učitelj nadzire i moderira u skladu sa prethodno definiranim ciljevima. Te aktivnosti moraju biti dobro strukturirane i unaprijed definirane kako bi se njima postigli ciljevi zbog kojih su i osmišljene. Smatra se da uspješan učitelj mora svojim primjerom učenicima

pokazati željeno ponašanje/vještinu, potaknuti učenike da ga imitiraju, pružiti im povratnu informaciju i osigurati uvjete za uvježbavanje i primjenu (Han i Kemple, 2006.). Na taj su način stvoreni preduvjeti za uspješno usvajanje novih ponašanja i vještina. Kao što možemo vidjeti, za unapređivanje socijalne kompetentnosti mogu se koristiti različite metode poput poučavanja, modeliranja, uvježbavanja ponašanja, pozitivnog potkrepljivanja, a vrlo često, ovisno o definiranim ciljevima, te se metode međusobno kombiniraju.

Programi za razvoj socijalne kompetentnosti

Tijekom posljednja dva desetljeća primijećen je sve veći interes za razvoj i primjenu programa socijalnog i emocionalnog učenja. Širom svijeta kreiraju se brojni programi koji objedinjuju znanja iz područja razvojne psihologije, odgoja i obrazovanja, inteligencije i čiji je cilj razvijanje socijalne i emocionalne kompetentnosti, odnosno vještina poput rješavanja problema, prepoznavanja tuđih i vlastitih emocija, komunikacijskih vještina, donošenja odluka i slično. Mnogi od njih integrirani su u školski kurikulum i omogućuju učenicima intenzivno i trajno usvajanje i unaprjeđivanje socijalnih vještina tijekom godina. Takvi integrirani programi moraju biti primjereni po svom intenzitetu i trajanju, što znači da obuhvaćaju barem osam lekcija u jednoj programskoj godini i provode se dvije godine uzastopce. Elias i sur. (prema Takšić i sur. 2006) navode šest vrsta programa namijenjenih za primjenu u osnovnim i srednjim školama:

- *Organizacijske strategije na razini škole* – njihov je cilj izgradnja produktivnih odnosa između škole i lokalne zajednice, koji će promovirati učenje i mentalno zdravlje.
- *Struktura i klima u učionici* – njihov je cilj povećanje mogućnosti za aktivno sudjelovanje u učenju i razvoj podupirućih odnosa s odraslima i vršnjacima.
- *Programi povećanja socijalne kompetentnosti* – namijenjeni razvoju i unapređenju djetetovih vještina samokontrole, rješavanja problema, upravljanja stresom, emocionalne osviještenosti.
- *Ciljani programi prevencije* – imaju uži fokus i svrha im je prevencija identificiranog problematičnog ponašanja.
- *Programi zdravstvene edukacije* – promoviraju fizičko i mentalno zdravlje kod učenika.
- *Multikomponentne strategije prevencije* – usmjerene su na nekoliko domena funkcioniranja, npr. socijalna, akademska i zdravstvena ponašanja.

Kao konkretne primjere preventivnih školskih programa koji su namjenjeni razvoju socijalnih i emocionalnih kompetencija i kojima se postižu zadovoljavajući

rezultati možemo navesti SEL (Social and Emotional Learning) i PATHS program (Promoting Alternative Thinking Strategies) .

SEL (Social and Emotional Learning)

Jedan od programa čiji je idejni začetnik Goleman i koji se u posljednjih 15 godina rapidno proširio diljem svijeta jest SEL (Social and Emotional Learning). SEL je pristup obrazovanju čiji je cilj poučiti djecu kako integrirati vlastite kognitivne sposobnosti, emocije i ponašanje te omogućiti djeci da razvijaju i primjenjuju socio-emocionalne vještine i na taj način stječu socio-emocionalnu kompetentnost. Istraživanja su pokazala da socijalno i emocionalno kompetentni pojedinci najčešće imaju i visoka akademska i profesionalna postignuća, aktivno pridonose razvoju svoje uže i šire zajednice i predstavljaju uzor u privatnom i socijalnom životu. Oni znaju prepoznati svoje jake strane, postaviti realne ciljeve i s optimizmom planirati njihovo postizanje. Sposobni su uspješno rješavati probleme, poštovati mišljenja drugih ljudi i uspostavljati kvalitetne odnose s drugima. Cilj SEL-a je promovirati i poticati razvoj navedenih kompetencija, upravo kroz obrazovanje. SEL je utemeljen na empirijskim podacima proizašlim iz istraživanja socijalne kompetentnosti kao i spoznajama iz područja razvojne psihologije i pedagogije. Kroz SEL pristup formira se podržavajuća i sigurna okolina za učenje u kojoj se učenici osjećaju prihvaćenima i u kojima se njihovo mišljenje cijeni. U takvoj okolini oni su intrinzično motivirani za stjecanje znanja, socijalnih i kognitivnih vještina, prosocijalnih stavova koji pridonose boljem akademskom postignuću i prosocijalnom ponašanju. Postoji pet osnovnih kompetencija koje se razvijaju u okviru SEL-a:

- *pojam o sebi* – odnosi se na sposobnost prepoznavanja vlastitih emocija, prepoznavanje vlastitih i tuđih jakih strana, samopouzdanje i samoeфикаsnost
- *samokontrola* – kontroliranje vlastitih impulsa, uspješno nošenje sa stresom, upornost i motivacija
- *svijest o drugima* – empatija i uvažavanje drugih
- *socijalne vještine* – suradnja, uspješna komunikacija, spremnost na traženje i pružanje pomoći
- *odgovorno donošenje odluka* – sposobnost evaluacije i divergentnog promišljanja prilikom donošenja osobnih i profesionalnih odluka, etičnost i moralnost prilikom odlučivanja

Ove se kompetencije na sistematičan i dobro planiran način poučavaju, modeliraju, uvježbavaju i primjenjuju u različitim situacijama koje su učenicima aktualne. Na taj ih način učenici internaliziraju i one postaju dio njihovog uobičajenog repertoara ponašanja. Razvijanje kompetencija prema SEL pristupu odvija se integrirano i sekvencijalno od predškolske dobi, preko osnovne do srednje škole. S ciljem vred-

novanja usvojenosti odnosno stupnja razvijenosti pojedine kompetencije, za svaku je kompetenciju definirano što učenici određene dobi mogu učiniti. Na primjer, u okviru kompetencije *pojam o sebi* učenici do četvrtog razreda osnovne škole moraju biti sposobni prepoznati i imenovati jednostavne emocije poput tuge, ljutnje, sreće. Učenici od petog do osmog razreda moraju prepoznati i analizirati faktore koji potiču njihove stresne reakcije, dok učenici u srednjoj školi moraju biti sposobni analizirati kako različiti načini izražavanja emocija utječu na osobe oko njih.

Procjenjuje se da je oko 59 % američkih i oko 70 % danskih škola uključeno u neki oblik SEL-a (prema Zins i sur. 2007.). I brojne druge zemlje poput Švedske, Njemačke, Ujedinjene Kraljevine, Nizozemske, Španjolske, Australije, Kanade prepoznale su važnost SEL pristupa obrazovanju i implementirale su njegove postavke, najčešće u obliku raznovrsnih programa koji su ponuđeni državnim školama (<http://www.casel.org/sel/globe.php>). U nekim su zemljama (npr. Švedska) u nacionalnom kurikulumu definirani ciljevi vezani uz socijalni i emocionalni razvoj učenika poput uvažavanja drugih ljudi, empatije, pružanja potpore drugima... Odgovornost za ostvarivanje tih ciljeva leži na vodstvu škola pri čemu imaju potpunu slobodu u odlučivanju na koji će način ostvariti te ciljeve i koje će od ponuđenih programa izabrati.

Provedena su brojna istraživanja u svrhu evaluacije učinkovitosti SEL pristupa diljem svijeta. Jedno od njih je i opsežna meta-analiza koja je pokazala brojne pozitivne učinke primjene SEL programa u američkim školama. Učenici koji su sudjelovali u bilo kojem obliku SEL programa imali su manje izostanaka, bolji prosjek ocjena i bolji učinak na završnim testovima (Durlak i Weissberg, 2005, prema Zins i sur. 2007.). Za očekivati je da su razvijanjem vještina samokontrole, rješavanja problema i socijalnih vještina učenici bolje pripremljeni za učenje i kognitivni angažman.

PATHS (Promoting Alternative Thinking Strategies)

Još jedan od programa socijalno – emocionalnog učenja koji se primjenjuje u tisućama škola diljem svijeta, među kojima je i nekoliko hrvatskih škola s područja istarske županije jest PATHS (Promoting Alternative Thinking Strategies). Program su 1994. godine razvili Greenberg i Kusche a namijenjen je djeci od vrtičke dobi do šestog razreda osnovne škole. Program je usmjeren na razvijanje samokontrole i samopoštovanja, razumijevanje osjećaja, rješavanje međuljudskih problema i razvijanje odnosa među vršnjacima. Provode ga učiteljice u razredu 2-3 puta tjedno po 20-30 minuta tijekom cijele školske godine, uz superviziju i podršku stručnih suradnika (pedagoga, psihologa). U okviru programa nastavnike se podučava da iskazuju zanimanje za osjećaje i mišljenja djece te da uspostave zdravo i toplo ozračje u razredu i školi. Istovremeno, djecu se potiče da razgovaraju o svojim osjećajima

te da slušaju i poštuju osjećaje, iskustva i mišljenja drugih. Brojne studije evaluacije programa u svijetu pokazale su da implementacija PATHS-a povećava sposobnost razumijevanja socijalnih odnosa, razvija strategije rješavanja problema, smanjuje broj agresivnih ponašanja djece te povećava sposobnost razumijevanja i prepoznavanja emocija (www.erf.hr/CPI/PATHS). U Hrvatskoj je u tijeku evaluacija rezultata, a u planu je proširenje PATHS-a u vrtiće te njegovo promoviranje i uključivanje u školski kurikulum.

Zaključak

Tijekom posljednjih dvaju desetljeća obrazovni stručnjaci intenzivirali su svoje napore da se unutar obrazovnih kurikuluma veća pažnja posveti razvoju interpersonalnih i psihosocijalnih vještina koje su sastavni dio socijalne kompetentnosti pojedinaca. U skladu s tim nastojanjima, sve se veći broj europskih zemalja prilikom donošenja i planiranja svojih nacionalnih kurikuluma oslanja na Europski referentni okvir ključnih kompetencija, koji je socijalnu kompetentnost prepoznao kao jednu od ključnih kompetencija koju je potrebno razvijati u okviru obrazovanja. Stoga se i prilikom strukturiranja hrvatskog nacionalnog kurikuluma potrebno voditi suvremenim obrazovnim trendovima i veći naglasak staviti na socijalno-emocionalni aspekt odgoja, budući da je u dosadašnjem kurikulumu evidentna premala zastupljenost tog područja razvoja učenika.

Rezultati istraživanja pokazuju da poticanje razvoja socijalne kompetentnosti u školama, pozitivno utječe na brojna područja učeničkog ponašanja i doživljavanja – smanjuje se učestalost neprilagođenog i rizičnog ponašanja, značajno se poboljšava kvaliteta odnosa s vršnjacima i odraslima, uočena je pozitivna povezanost s akademskim postignućem i kognitivnim kompetencijama. Sve to upućuje na zaključak o važnosti definiranja ciljeva vezanih uz socijalni i emocionalni razvoj učenika u okviru nacionalnog kurikuluma. Ostvarivanje tih ciljeva moguće je primjenom različitih programa socijalnog i emocionalnog učenja (poput spomenutih SEL-a i PATHS-a) čije su se metode i pristupi u području socijalnog i emocionalnog razvoja pokazale vrlo učinkovitima.

Literatura

- Baranović, B. (ur.) (2006.). *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: Različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Definition and Selection of Key Competencies* (2005.). Paris: OECD.
- Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations, 2008, <http://www.deseco.admin.ch> (20.10.2009.)

- Gettinger, M. (2003.). Promoting social competence in an era of school reform. *Journal of School Psychology*, Vol 41, str. 299 – 304.
- Goleman, D. (1995.). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Han, H. S. i Kemple, K. M. (2006.). Components of Social Competence and Strategies of Support: Considering What to Teach and How. *Early Education Journal*, Vol.34, No.3, 2006.
- Key Competencies for Lifelong Learning – A European Framework*. (2007), Brussels: European Communities.
- Matijević, M. (1994.). *Alternativne škole*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mužić, V. (2009.). Socijalna kompetentnost – što zapravo znači. *ZRNO: časopis za obitelji, vrtić i školu*, broj 83-84 (109-110), str. 42-43.
- Novak, M., Kranželić, V., Bašić, J. (2008.). *PATHS – program socijalno-emocionalnog učenja: univerzalna prevencija*, <http://www.erf.hr/CPI/PATHS.ppt> (21.10.2009.)
- Previšić, V. (ur.) (2007.). *Kurikulum: teorije-metodologija-sadržaj-struktura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Strategija za izradbu i razvoj nacionalnoga kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2007.). Zagreb: MZOŠ, Vijeće za nacionalni kurikulum SEL across the globe, <http://www.casel.org/sel/globe.php> (29.10.2009.)
- Takšić, V., Mohorić, T., Munjas, R. (2006.). Emocionalna inteligencija: Teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja*, Vol. 15, No. 4-5, str. 729-752.
- Welsh, M., Parke, R. D., Widaman, K., O'Neil, R. (2001.). Linkages Between Children's Social and Academic Competence: A longitudinal Analysis. *Journal of School Psychology*, Vol. 39, No.6, str 463-481.
- Zins, J., Payton, J., Weissberg, R., O'Brein, M. (2007.). *Social and Emotional Learning for successful School Performance*. U: Matthews, G., Zeidner, M. & Roberts R. D. (ur.), *The science of emotional intelligence: Knowns and unknowns*. New York: Oxford University Press. str. 376 – 395.
- Zwaans, A., Dam, G., Volman, M. (2006.). Teachers' goals regarding social competence. *European Journal of Teacher education*, Vol. 29, No.2, str. 181-202.

Social Competence – one of the Key Competences

Summary

Social competence is a complex construct that refers to the effective functioning in a social context and efficient achievement of personal goals. In modern society, it is vital to interact with others and to establish good professional and personal relationships. Therefore, social competence has been recognized as one of the key competences in the numerous attempts to define the basic competences which need to be developed throughout compulsory education. This article highlights the importance of social competence as one of the educational goals, with particular emphasis on the representation of social and emotional development of students in the national curriculum. Besides the guidelines at the national level, it is necessary to develop various programmes of social and emotional learning which can be integrated into school curricula and whose methods and guidelines can be applied in daily work with students. This paper presents two such programmes: SEL (Social and Emotional Learning) and PATHS (Promoting Alternative Thinking Strategies), whose methods are being applied in thousands of schools around the world, showing significant results in promoting and improving the social competence of students.

Key words: curriculum, key competences, PATHS, SEL, social competence